

En Massagran, 100 anys després

Article guanyador del X Premi Aurora Díaz-Plaja, que atorga l'Associació d'Escriptors en Llengua Catalana (AELC), publicat a *Faristol* (Barcelona), núm. 66, abril de 2010, p. 14-15.

Si aneu a Itàlia, trobareu imatges de Pinotxo pertot arreu: als souvenirs per a turistes, a les llibreries, a les papereries, a les biblioteques, a les gelateries i als restaurants... Si aneu a Anglaterra trobareu n'Alícia o en Peter Pan a cada cantonada. A França ben segur que topareu amb el Petit Príncep o en Babar als aparadors de qualsevol botiga, als segells, als anuncis i no en parlem de Tintín a Bèlgica... I a casa nostra? En Massagran? Qui és aquest? Us ho demanaran els alumnes de la universitat, els adolescents de secundària, els infants de primària. No els sona de res, o els sona una mica, remotament, vagament... Sempre he pensat que en Massagran té totes les característiques per ser el personatge emblemàtic de la literatura infantil i juvenil catalana, potser només li falta una cosa: la nostra voluntat de lectors. Dels que llegim i dels que fem llegir, dels que editem i dels que venem els llibres. Enguany en Massagran fa 100 anys. Un número rodó, una oportunitat magnífica per posar-lo en el lloc que li pertoca, amb totes les seves virtuts i els seus defectes, amb un esperit obert que s'allunyi del cofoisme i sàpiga trobar-li un espai entre els lectors d'avui.

L'origen

Si fem un cop d'ull a l'època, la gènesi del llibre i el personatge veurem que curiosament és molt semblant a la d'alguns dels clàssics que ja he citat. La història és ben sabuda i s'ha explicat moltes vegades. Josep M. Folch i Torres, que s'havia dedicat a la novel·la en la línia del modernisme i havia publicat alguns contes per a infants, rebé la proposta de l'editor Bagunyà d'escriure una novel·la infantil per a la «Biblioteca Patufet», que seria publicada per capítols. Ell respongué que ho intentaria, però que no estava segur de sortir-se'n. L'editor hi devia confiar plenament —o potser no tenia altra alternativa?— perquè quan l'autor just tenia 60 pàgines escrites ja se'n publicà el primer capítol. Era el 7 de maig de 1910 i aquell seria l'inici d'una col·laboració llarga i fructífera, i de la fama que assoliria Folch i Torres com a escriptor per a joves lectors. El text arribava al públic en forma de fulletó setmanal —una cosa molt habitual en l'època— que calia enquadrar un cop acabada la novel·la. Amb aquest sistema de lectura popular, i sempre a la «Biblioteca Patufet», el nostre autor arribà a publicar més de setanta novel·les, entre les quals cal citar una segona part titulada *Noves aventures d'en Massagran*. També Pinotxo a Itàlia es començà a publicar per capítols que Collodi escrivia setmana a setmana sota l'amenaça de no cobrar si no complia els terminis establerts, i *William Brown* a Anglaterra es publicava en forma de petites historietes en una revista

femenina, i *Le petit Nicolas* a França, i *Celia* i *Manolito Gafotas* a Espanya apareixien en suplementos de premsa periòdica. En totes aquestes obres l'autor podia conèixer les opinions i reaccions del públic davant les peripècies del personatge que ell construïa pàgina a pàgina, aventura a aventura, i ens consta que les opinions dels lectors podien orientar o modificar la trajectòria dels arguments. La interactivitat creador-consumidor, doncs, no és una cosa que s'hagi inventat en l'era digital, potser anava més lenta, però ja existia en el segle XIX i sempre ha existit en la literatura oral.

L'autor i l'obra

Folch i Torres va esdevenir així l'escriptor més prolífic i conegut de Catalunya, i un dels pocs que podia viure de la seva professió. Se'l considera l'introduïdor de la novel·la d'aventures en català per a joves lectors, en la línia dels grans clàssics del segle XIX. Com ja assenyala Teresa Rovira, la seva narrativa es construïa sobre un esquema narratiu eficient i eficaç, que facilitava la comprensió i la recepció d'un públic popular: un personatge jove en el paper d'heroi —humil, valent i intel·ligent— que aconsegueix superar els obstacles que li posen les circumstàncies o uns personatges malvats —que sovint al final s'esmenen— per aconseguir el seu objectiu altruista que s'ha exposat a l'inici de la narració. Al seu costat, un personatge secundari que reforça el paper de l'heroi i a vegades hi aporta una pinzellada còmica. I al final, l'objectiu acomplert i, potser, l'amor. Tot amant amb coordenades d'espai i temps molt variades, amb una galeria de secundaris molt diversos i amb un assortiment d'anècdotes que donen varietat i agilitat a les trames. I sempre un referent: Catalunya, el lloc d'on es parteix i al qual es torna, i en el qual hom pensa mentre n'és lluny.

Les aventures extraordinàries d'en Massagran, però, s'allunya un poc d'aquest esquema perquè és una novel·la de les qualificades com a *festives*. Sota aquest adjectiu s'engloben les narracions més còmiques de l'autor, aquelles que busquen essencialment l'entreteniment i la diversió del lector. I en Massagran això ho aconsegueix amb escriure: l'acció trepidant i esbojarrada tan semblant a la de les pel·lícules de cinema mut de l'època, els diàlegs delirants i els jocs de paraules, les peripècies amb en Pum —el gos— i la Pelleringa —la tortuga gegant—, el llenguatge inoblidable i hilarant dels Kukamuskes —una troballa encertadíssima de l'autor—, el contrast entre les diverses percepcions de la realitat dels personatges... En conjunt, el llibre enganxa el lector —especialment a determinades edats, entorn dels 10 anys— i fa que, un cop llegit, en Massagran passi a formar part inesborrable del nostre imaginari.

En el seu moment el llibre assolí un èxit extraordinari, el primer èxit de la literatura infantil i juvenil catalana de cara a l'exterior, atès que va ser traduït al castellà amb el títol d'*Aventuras extraordinarias de Noteapures* —devia ser perquè Massagran es troba capítol a capítol amb un munt de situacions apurades— i a l'italià com a *Avventure straordinarie di un ragazzo catalano*, un bon títol per donar a conèixer el nostre petit país. En la Catalunya d'aleshores el Noucentisme era el moviment que anava prenent volada. I aquest moviment cultural treballà per a la creació,

consolidació i difusió de la literatura infantil en llengua catalana. Els intel·lectuals noucentistes creien en la vàlua i la importància dels llibres pensats per ser posats a les mans dels infants, i és per això que autors tan prestigiosos com Josep Carner i Carles Riba traduïren llibres juvenils, adaptaren rondalles per a joves lectors i col·laboraren en revistes infantils de caire més elitista que la popular *En Patufet*. En aquest context es fa impossible no acarar i comparar *Les aventures extraordinàries d'en Massagran* amb *Les aventures d'en Perot Marrasquí* (1917) de Carles Riba. Sempre he pensat —i és una opinió ben personal— que el culte i refinat Riba va jugar amb aquest llibre a les rèpliques amb l'exitosa obra de Folch i Torres. En primer lloc, el seu protagonista no és Massagran, sinó Massapetit, atès que en Perot Marrasquí és una criatura diminuta. En segon, no viu les seves aventures a l'Àfrica negra i exòtica, sinó en una masia ben catalana al costat de Barcelona, ni s'enfronta a lleons i cocodrils afamats, sinó a gats i coloms. A l'humor a l'engròs de Folch i Torres, Carles Riba hi contraposa la fina ironia noucentista, i amb l'escriptura apressada i directa del primer hi contrasta la mesura i contenció del segon, la qual cosa ja es fa palesa en el títol, el primer ens promet les aventures extraordinàries, el segon només aventures, sense adjectius. Tanmateix, Massagran i Perot, cada un a la seva manera i al seu lloc, són dos protagonistes imprescindible per als fonaments de la nostra literatura infantil i juvenil.

Cent anys després

Ben segur que hi haurà qui trobi que el llibre de Folch i Torres no resisteix una lectura «políticament correcta» i probablement és cert. Posats a trobar-hi problemes, no seria gaire difícil detectar-hi un cert «imperialisme d'estar per casa», carregat de bona fe i una dosi considerable de paternalisme. Però això no n'invalida una lectura actual, ans al contrari. És quan detectem aquests plantejaments en els llibres que llegim que en podem parlar amb els lectors d'avui, i intentar entendre i fer-los entendre com eren les coses fa cent anys, i reflexionar sobre si han canviat gaire o no avui dia. I aquesta observació ens porta a un altre tema a comentar: la recepció actual d'aquesta obra. A Catalunya la vigència del relat arribà fins a la Guerra Civil, però després —al llarg dels llargs anys de la dictadura— la seva presència s'esllanguí. En els anys vuitanta, però, tot coincidint amb la represa de la literatura infantil i juvenil catalana, es començaren a publicar els àlbum de còmics, amb guions de Ramon Folch i Camarassa, i dibuixos de J. M. Madorell que enllacen perfectament amb les il·lustracions originals de Junceda que acompanyaven la novel·la. Aquests àlbums —dels quals hi ha uns quinze títols publicats— rellançaren el personatge i el donaren a conèixer a noves generacions de lectors, mitjançant un gènere popular i pròxim com és la historieta gràfica. Els còmics passaren posteriorment a un altre format: els dibuixos animats. El 2003 van ser emesos en 14 capítols de trenta minuts i això significà un nou rellançament d'èxit. L'any 2000, l'Editorial Casals va fer una edició molt acurada del llibre per commemorar els 50 anys de la mort de l'autor. La temporada 2005-2006 el Teatre Nacional de Catalunya n'estrenà una versió teatral, amb adaptació i direcció de Joan Castells, amb un considerable èxit de públic.

Massagran, doncs, continua entre nosaltres amb nous formats que l'actualitzen tot respectant-ne l'essència. Però encara som molt lluny de la fama dels Pinotxos, les Alícies i els Peter Pan, entre altres coses perquè la vareta milionària de Walt Disney no l'ha descobert (no vull dir amb això que sigui desitjable que el descobreixi). Potser no és aquest el camí, atès que aquests personatges han estat devorats per la seva pròpia fama i gairebé ningú ja no en llegeix les versions originals, sinó que simplement els identifica amb el referent Disney. En Massagran a casa nostra ha de ser llegit i fruit, compartit i reconegut, no esdevenir una icona buida i rendible econòmicament, sinó una obra de referència viva, que ens doni arrels i ens faci somriure encara avui, 100 anys després. *Ike permolts da nys, mas sa gran!*

Caterina Valriu

Article publicat a la revista *Faristol*, núm. 66 (abril 2010), p. 14-15.